

ELENCHUS CAPITUM LIBRI PRIMI

DE SUBSTANTIA, ESSENTIA ET INFORMATIONE ANIMÆ RATIONALIS.

- CAP. I. *Utrum anima sit forma, seu actus primus substantialis.*
CAP. II. *Cujus corporis forma sit, ejusque definitio integra traditur.*
CAP. III. *Utrum anima principium primum sit nutriendi, sentiendi et intelligendi, atque hoc modo, et recte definitiatur, et prior definitio demonstretur.*
CAP. IV. *Utrum anima in vegetativam, sensitivam, atque intellectivam recte, et sufficienter dividatur, et qualis hujusmodi divisio sit.*
CAP. V. *Quomodo tres animæ inter se ordinentur, vel separabiles inter se sint.*
CAP. VI. *Distinguuntur-ne tres animæ realiter, vel essentialiter.*
CAP. VII. *Cur tres tantum animæ distinguantur, cum numerentur quatuor viventium gradus, et quinque potentiarum generæ.*

- CAP. VIII. *An divisio animæ in dicta tria membra sit univoca, vel qualis sit.*
CAP. IX. *Utrum principium intelligendi sit aliqua spiritualis substantia secundum fidei, et rationis naturalis principia.*
CAP. X. *Utrum principium intelligendi hominis, seu anima humana immortalis, vel incorruptibilis ab intrinseco sit.*
CAP. XI. *Quid Aristoteles de animæ immaterialitate et immortalitate senserit.*
CAP. XII. *An principium intelligendi in homine sit vera forma substantialis ejus, ac proinde in omni proprietate anima sit, et vocetur.*
CAP. XIII. *An sola anima rationalis sit indivisibilis.*
CAP. XIV. *An eadem anima informet singulas partes viventis.*

LIBER PRIMUS.

DE SUBSTANTIA, ESSENTIA

ET INFORMATIONE ANIMÆ RATIONALIS.

intelliget ea bona, quæ æterna sunt, omnistudio esse querenda. Non potest autem æternitas animæ cognosci, nisi prius, quid sit anima ipsa, intelligatur: et ideo essentiam animæ explicando, plura ejus attributa, quæ vel ab illa non distinguuntur, vel solum per negationes quasdam substantiam ejus nobis declarant, explicabimus.

CAPUT I.

UTRUM ANIMA SIT FORMA, SEU ACTUS PRIMUS SUBSTANTIALIS.

1. *Duplex animæ definitio adducitur ex Aristotele.*—Quoniam præter rationalem animam, alii sunt animarum gradus: non possumus, quid sit rationalis anima exponere: nisi prius genericam animæ rationem et essentiam explicemus. Quam rem tractavit Aristoteles, lib. 2, de Anima, cap. 1 et 2, ubi duas animæ definitiones tradidit: una est, *Anima est actus primus substantialis corporis physice organici potentia vitam habentis.* Alia est, *Anima est id, quo vivimus, sentimus, loco movemur et intelligimus.* De quibus definitionibus et de ostensione, seu demonstratione unius per aliam, quam etiam Aristoteles, in dict. cap. 2, tradit, expositores ibi, et alii philosophi multa disputant: sed quæ huic loco necessaria sunt breviter possunt expediri. Circa priorem ergo definitionem duo explicanda sunt. Primum, an recte constituatur anima sub genere substantialis formæ. Secundum, an recte per corpus organicum differentia ejus constitutiva explicetur.

2. *Suppositio prima pro titulo capituli.*—Ut prius illud declaremus, supponimus imprimis ex 1 Physic., ex dictis in 1 tom. Metaphysicæ, disput. 15, sect. 1. Omnes substantias corporeas ex duabus partibus essentialibus con-

stare, materia scilicet et forma: quarum prior, potentia est, posterior vero est actus ejus: quia materia de se indifferens est ad varias formas, et per unamquamque formam definitur, ac determinatur ad existendum in tali supposito, seu completa natura.

3. *Suppositio secunda.* — *Suppositio tertia.* — Deinde suppono inter substantias corporeas quasdam esse viventes, alias non viventes: quæ divisio communis sensu, quasi per se nota, recepta est, ex his, quæ sensibus patent. Quamvis in assignanda primaria differentia inter viventia et non viventia, aliqua sit controversia: sed illam in capite quarto expediemus; quia in infimo gradu viventium, qui est vegetabilium, versatur. Nunc autem ab illa controversia abstrahendo, ex communis philosophorum etiam doctrina, immo ex omnium hominum sensu, supponimus substantias corporeas viventes a non viventibus in hoc distingui, quod non viventes per se loquendo, et ex suæ naturæ institutione, nec ab intrinseco seipsas movent, nec ad complementum suæ perfectionis acquirendum in seipsis operantur: viventia vero sunt, quæ hanc vim se movendi, ac perficiendi ab intrinseco habent. Quod enim inter substantias corporeas, quedam habeant hanc vim se movendi, ac perficiendi, experimento constat in plantis, animalibus et hominibus: quod autem aliæ hac virtute careant, in omnibus inferioribus corporibus notum est. Ex his autem distinctis operandi modis differentiam in gradibus substantialibus talium rerum colligimus, quæ differentia per nomina viventium, et non viventium significata est. Quæ doctrina sumpta est ex Platone in *Phædone*, et Aristoteles 8 *Physic.*, et lib. 1, de *Anima*, cap. 2, et lib. 2, cap. 1, et aliis locis paulo post referendis, et ex D. Thoma, 1 part., quæst. 18. Cum autem hæc viventia corpora non sint simplicia, sed ex materia et forma constant, certum est, dictam differentiam non a materia prima, quæ communis est omnibus, sed a forma provenire, quia forma, ut diximus, est actus determinans materiam, et principium operationis totius compositi, ut in eodem loco metaphysice ostensum est. Habent ergo corpora viventia proprium ac peculiarem modum formæ substantialis alterius rationis, et ordinis a forma corporis non viventis.

4. *Suppositio quarta.* — *Concluditur jam animam esse formam substantialiem, seu actum primum materiae.* — Denique supponimus ex usu vocis, et communis etiam consensu, nomine animæ significatam esse illam formam sub-

stantiale, quæ vivens corporeum constituit et componit. Loquimur autem semper de corporalibus viventibus, quia sunt alia viventia, quæ sunt spirituales substantiae, de quibus nunc non est sermo, quia non habent formam informantem: cum nec materiam habeant, ut de Angelis supra diximus, et in Deo excellenter modo inveniuntur. Anima ergo in re ipsa nihil aliud est, quam substantialis forma constituens formaliter substantiam corpoream viventem, seu in aliquo gradu vite. Quod non eget alia probatione: nisi quia talis forma datur in rebus, ut declaratum est, et tale nomen ad illam significandam impositum est, ut patet ex usu. Unde talia viventia corpora animata vocamus, et quando talem formam amittunt, mortua vocantur et omnia, quæ non vivunt, appellantur inanimata tanquam anima carentia. Ex quibus tandem constat merito Aristotelem in definitione animæ posuisse, quod sit actus primum substantialis. Nam omnis forma est actus, vel per positivam habitudinem ad materiam, quia ipsam determinat et quasi replete, vel per negationem potentiae, utique receptive et substantialis: forma enim non habet hanc potentiam: et ita potest dici actus, ut a tali potentia distinguitur: vel etiam quia est tantum actus, et non constat ex potentia et actu, sicut ipsum compositum.

5. *Actum esse primum duplisper intelligi potest.* — Quod autem additur, animam esse actum primum, duobus modis potest intelligi. Prior est, ut actus primum distinguatur a secundo, qui est operatio, quem sensum indicat Aristoteles, dum animam comparat scientiae et somno, distinguens illam a vigilia et contemplatione: et ideo communiter ita intelligitur. Quia vero talis actus primum potest esse duplex, vel etiam triplex, ut est forma, potentia et habitus: ideo per antonomasiam dici potest actus primum ille, qui nullum priorem supponit, et ab omni actu quasi intermedio inter illum primum et ultimum, qui per antonomasiam dicitur. actus secundus, distinguitur. Et hic sensus in re quidem verus est: nam isto modo anima est actus primum: quia anima, et omnis forma substantialis est actus primum, id est, principalis et radicalis (ut sic dicam) respectu cuiuscumque alterius principii, quod ad operationem tanquam actus primum comparatur. Hoc tamen magis explicatur per aliam particulam, in qua anima actus primum substantialis esse dicitur. Haec autem omnia solum explicant genus animæ: nam communia sunt omni formæ substantiali. Unde per-

inde est, ac si diceretur, anima est forma substantialis.

6. *Objectio prima contra dicta in n. 4 et 5.* — Circa hanc vero partem duplex occurrit objectio. Prior est, quia multi philosophi senserunt, animam non esse substantialiam, sed accidentem, vel accidentium harmoniam, seu temperamentum. Ita refert ex Epicuro et aliis Plutarchus, lib. 4, de Placit., cap. 3, et docuit Galenus, libr. de locis Affect., cap. 6. Ita enim refert ejus sententiam D. Thomas, in quæst. disput. de Anima, a. 1, et lib. 2, cont. Gent., cap. 63, quamvis idem Galenus in aliis locis varius sit. Et in eadem sententia fuerunt aliqui doctissimi medici, et antiqui heretici: ut refert Theodoretus, in Epitome divin. decret., cap. de homine. Fundamentum est, quia ex temperamento, et usu rationis pendet et vita, et mors viventis, et ab eodem in nobis diversi mores proveniunt: ergo anima nihil est praeter qualitatum temperamentum: ac subinde est accidens.

7. *Objectio secunda ex Platone et aliis philosophis.* — Altera ratio dubitandi est, quia Plato, et nonnulli alii antiqui philosophi censuerunt animam non esse formam informantem, sed assistentem: et anima assistens non est forma substantialis, sed extrinsecus motor, et quasi auriga, ut Aristoteles loquitur de anima cœli, in lib. 2, de Cœlo, cap. 2 et 12, ubi animam appellat intelligentiam, licet non informantem, sed assistentem illam ponat. Et similiter, d. lib. 2, de Anima, cap. in fine, huic sententiae favet: quatenus ait ex dicta definitione nondum constare, utrum anima sit vera forma, vel tanquam auriga: in quo significat, actum primum in illa definitione non sumi pro actu informante, sed vel pro actu movendi, vel abstrahendo ab informantem, vel assistente. Et ratione potest hoc suaderi: quoniam anima, ut sic, abstrahit ab illis duobus modis actuandi: ergo non potest adæquate anima definiri per actum primum, qui sit propria substantialis forma.

8. *Assertio tertia quod sit vera forma.* — Nihilominus assero de essentia animæ esse, ut sit vera et substantialis forma. Hæc assertio in anima rationali est de fide certa, ut in sequentibus ostendemus. Illa autem veritate supposita, in cæteris animabus est evidens: et ita veluti inductione quadam probatur assertio. Nam omnis anima est forma substantialis: ergo signum est de ipsis ratione essentiali, et generica id esse. Deinde probatur assertio, refutando singulos relatos errores: et imprimis

contra priorem præcipue agendum est generibus rationibus, quibus probatum est in Metaphysica dari formas substantiales. Nam inquiror, an in equo, verbi gratia, sit aliqua substantialis forma, necne? hoc posterius dici non potest, alioqui a fortiori idem dicetur de quolibet naturali corpore: quod est contra dogma illud de substantialibus formis. Nec enim reddi potest ratio ob quam corpora non viventia formis substantialibus in suis speciebus constituantur, et viventia illis careant, cum perfectiora sint, et quo majorem organorum, et potentiarum varietatem habent, eo magis uno principio in quo radicentur indigeant. Si ergo in corporibus rerum viventium nulla est substantialis forma, multo minus erit in non viventibus: unde fiet consequenter, ut omnes res corporeæ solum differant in accidentalibus formis, et sola materia sit tota substantialis corporum omnium: et quod materia existat, utique sine ulla forma substantiali, et similia multa possunt facile inferri in philosophia valde incommoda. Et in theologia sequuntur alii errores de anima hominis, nimurum, quod sine materia existente non possit, quia accidentia, quæ temperamentum componunt, extra subjectum non permanent: et consequenter erit anima hominis entitas materialis, quia in subjecto materiali non inhæret accidentis spirituale, et similia.

9. Si autem in viventibus datur forma substantialis distincta ab accidentibus, illa perfecta erit anima uniuscujusque viventis: atque ita omnis anima erit substantialis forma, et hæc erit de essentia ejus: nam in entitate substantiali gradus, seu differentia substantiae non est illi accidentalis, sed essentialis. Probatur autem prima illatio: tum quia præcipua forma uniuscujusque substantiae est, a qua omnes facultates et operationes ejusdem substantiae pendent: hujusmodi autem est anima, ut potest fere experimento probari, nam recedente anima omnes operationes, et facultates vitales deficiunt: tum etiam, quia corpus vivum et vivens, est compositum substantialie per se unum, sed partes ex quibus componitur, essentialiter sunt corpus et anima: ergo ipsa anima componit unum per se cum materia: ergo est forma substantialis ejus: tum denique, quia anima est primum principium intrinsecum, ac principale operationum vitalium: ergo est forma substantialis ipsius viventis. Et hanc veritatem comprobant omnia, quæ de forma substantiali in genere diximus in citato loco Metaphysicæ. Et quoniam ibi præcipue id do-

cuimus de anima rationali ex illa ad exteriores ut multi sentiunt, habemus intentum: si vero animas argumentum a fortiori sumendo, illa omnia magis confirmabuntur ex his, quæ de informatione animæ rationalis ostendemus. De qua in particulari hanc veritatem probat Augustinus, libr. de Immortal. animæ, nam habet proprietates, quæ non solum temperamentum quatuor qualitatum, sed etiam omnem materiam superant. De quibus rationibus infra dicturi sumus.

10. *Ad fundamentum primæ objectionis in num. 6.* — Ad fundamenta ergo prioris erroris respondemus, solum probare temperamentum esse dispositionem necessariam, ut anima in corpus introducatur, vel in eo conservetur: quod suo modo, et cum proportione communè est omni formæ substantiali rerum generabilem et corruptibilem. Unde sicut in ligno, vel aliis corporibus in animis, ex eo, quod per ablationem, vel remissionem qualitatum corruptantur, non sequitur formam constitutam unumquodque illorum, esse aliquod accidentem, vel compositionem, aut temperamentum plurium accidentium: ita multo minus sequitur, animam esse temperamentum, eo quod per dissolutionem temperamenti, usque ad certum gradum vita finiatur. Et eodem modo ait D. Thomas 2, contr. Gent., cap. 63, ex eo quod hominum mores ordinarie complexionem sequantur, non sequi complexionem suæ temperamentum esse proprium principium talium operationum, sed sequi disponi materiali affectibus deservientem: aliqui enim evidens est, operationes cognoscendi et amandi esse altioris ordinis, excederetque virtutem primarum qualitatum, ex quibus temperamentum constat. Item in homine est evidens esse aliud principium altius complexione, et omni principio alterante corpus, et passiones excitante: nam sæpe passionibus et motibus suæ complexioni proportionatis per virtutem animæ resistit. Est ergo anima aliquid altius complexione.

11. *Progreditur proxima responsio.* — Unde nihil etiam obstat, quod dissoluto temperamento cessent operationes vitales, et consequenter etiam propria illarum principia: quia etiam temperamentum est necessaria dispositio organi uniuscujusque vitalis facultatis materialis, ut in ipso conservari possit. Unde potius sumitur argumentum, quod sicut potentiae vitales, licet sint a temperamento distinctæ, nihilominus amittuntur dissoluto temperamento: ita etiam anima. Nam si illæ facultates vitales non distinguuntur a substantiali forma,

ut multi sentiunt, habemus intentum: si vero distinguuntur, ut est probabilius, inde concluditur, esse necessarium aliquod principium prius et principalius, in quo omnes illæ facultates et operationes illarum radicentur; tum quia in rebus inanimatis, etiam in ipsis elementis, qualitates, quæ sunt principia proxima naturalium alterationum transeuntium, supponunt substantiale formam, in qua tales proprietates radicentur: ut in dicto loco Metaphysicæ probavimus: ergo a fortiori id necessarium est in viventibus, quæ in altiori gradu substantiarum constituantur; tum etiam, quia illæ facultates propriæ viventium sunt inter se naturaliter colligate et ordinatae, et sibi invicem ministrantes, vel se mutuo excitantes, vel adjuvantes: ergo habere debent unum aliquod principium prius, in quo radicentur: ut tam in facultatibus partis nutrientis, quam in sensibus externis et internis intellectu et voluntate, seu potentia cognoscente, ex appetente videre licet. Et ex his, quæ de his facultatibus dicemus, evidentius fiet.

12. *Satisfit secundæ objectioni in num. 7, endando triplicem quæstiunculam ibi tactam.* — Quæstiuncula prima de re ipsa, an omnis anima sit forma substantialis. — *Id de fide est quoad rationalem.* — *De aliis animabus probatur.* — Ad posteriorem objectionem respondemus, in ea attingi quamdam quæstionem de re, et aliam de modo loquendi: et potest addiertia de sensu Aristotelis definientis animam. Prima erit an loquendo de anima corporum vere ac substantialiter viventium, ut sunt omnia viventia natura sua corruptibilia: an, inquam, omnis talis anima sit vera substantialis forma informans: et sic indubitatum est apud Christianos philosophos omnem animam vivificantem corruptibile corpus esse veram formam informantem. Hoc ostendemus infra esse de fide de anima rationali, et ratione etiam probabitur. De aliis autem animabus inferiorum viventium est per se satis evidens. Quia imprimis, si anima in his viventibus esset aliqua substantia assistens tantum illi materiali corpori, quod appareat exterius, vel illa esset simplex entitas, et sic esset res spiritualis et subsistens, quia dicitur non esse forma informans et consequenter nec inhærens materialis, ut in ipso conservari possit. Unde potius sumitur argumentum, quod sicut potentiae vitales, licet sint a temperamento distinctæ, nihilominus amittuntur dissoluto temperamento: ita etiam anima. Nam si est vivens et composita, ejus forma erit anima informans

materiam propriam talis substantiæ: tota autem ipsa substantia non poterit esse anima alterius corporis. Si vero illa substantia non est vivens, forma ejus etiam respectu illius non erit anima: quomodo ergo poterit aliud corpus distinctum vivificare?

13. Unde argumentor ulterius, una substantia assistens alteri non potest esse principium intrinsecum operationum, vel motuum ejus, sed erit extrinsecum agens per actionem transirentem aliud immutans: ergo motiones, quæ fiunt a substantia assistente in altera, cui assistit, non possunt esse actiones vitales illius substantiæ, in qua altera illi assistens operatur: ergo talis substantia assistens non vivificat tale corpus: non est ergo anima ejus. Sicut motus cœli, non est vitalis cœlo, qua in illo fit ab extrinseca substantia assistente. Unde nec dici potest cœlum se mouere, sed moveri ab alio, quod de propriis viventibus dici non potest. Nam planta vere se nutrit, et equus videt, et sic de aliis. Et ratio est supra tacta, quia de ratione vitae est, ut sit ab intrinseco principio ipsius operantis: ideo enim censetur vivere, quia ab intrinseco operari potest: ergo sola assistentia unius substantiæ in aliam, non sufficit ad illam vivificandam, id est, ut illa possit vitaliter operari: ergo non potest sufficere ad veram rationem animæ: ac subinde de ratione animæ est, ut sit forma informans.

14. *Quæstiuncula secunda de nomine, an anima tantum assistens dici queat forma.* — *Quæstiuncula tertia de mente Aristotelis circa prædicta.* — Hac ergo veritate in re ipsa supposita, quæstiatio erit de nomine, an una substantia, quæ alteri assistit solum per modum motoris, aut gubernatoris: aut per unionem accidentalem similem illi, qua principalis causa, verbi gratia, unitur instrumento, possit aliquo modo vocari anima. Et hanc dico esse quæstiionem de nomine: nam in re constat, talem substantiam non esse veram animam, utique formaliter vivificantem illum, cuius anima esse dicitur. Et ideo si talis significatio vocis admittatur, non erit univoca, sed valde analoga, et potius metaphorica, quam propria. Ad eum modum, quo Deus dicitur esse anima nostræ animæ, quando illam movet vel excitat, aut spiritualiter vivificat. Quomodo aliqui antiquorum philosophorum Deum animam mundi vocarunt: ut attigit Aristoteles, libro primo de Anima, cap. 3, text. 51, ubi locutionem illam tanquam metaphoricam, et a propria animæ considerationem alienam removet:

quamvis aliis locis ea phrasim locutionis utendo cœlos vocat animatos, lib. 2, de Cœlo, c. 2, text. 43. Hæc autem, quæ de animatione mundi, vel cœli dicuntur ab aliquibus, metaphorice accipienda esse, ut vera sint, interpretatus est Augustinus, lib. 2 Retract., cap. 7, et ideo proprie, et simpliciter loquendo, qui recte secundum fidem et rationem sentiunt, negant cœlos esse animatos: quia nimis sola intelligentiæ motio, vel assistentia ad animationem veram non sufficit. Ut recte docuit D. Thomas, prima parte, quæst. 70, art. 3. Ubi concludit formam, seu motorem tantum assistentem, non posse dici animam, nisi aequivoce, et ideo non de re, sed de nomine esse quæstionem, an propter illum solum motorem cœlum dicendum sit animatum? Hinc etiam Aristoteles, libro secundo de Anima, cap. 2, text. 15, et cap. 2, text. 32, indicat veram et propriam animam solum esse in corporibus mortalibus. Quod etiam notavit Simplicius, libro secundo, de Anima. Quare dubitandum non est, quin Aristoteles, cum animam definit et vocavit ἔντελέχειαν, et actum primum, de propria anima, et de actu informante locutus fuerit. Unde cum in fine illius capituli primi, ait nondum constare, an anima (utique quam definiens) sit actus informans; non ideo dictum ab eo fuit, quia dubitaret, an ita esset, sed quia id nondum probaverat: et ideo ad id probandum in secundo capite progreditur, ut capite sequenti exponemus.

CAPUT II.

CUJUS CORPORIS ANIMA FORMA SIT, EJUSQUE DEFINITIO INTEGRA TRADITUR.

1. *Corpus in definitione animæ importare materiam cum quantitate quidam volunt.* — In praecedenti capite essentiam animæ secundum genericam rationem explicimus: nunc differentiam ejus constitutivam, quia distinguitur a reliquis substantialibus formis, quæ animæ non sunt, expendemus. Quam differentiam tribus, vel quatuor particulis, nobis explicuit Aristoteles, dicens, *esse actum corporis physici*, seu *naturalis, organici, potentia ratitam habentis*. Unde exponendo singulas particulæ, tota differentia, et animæ essentia declarata relinquetur. Primum ergo inquire potest, quid nomine corporis ibi significetur. Potest enim nomine corporis intelligi materia prima: nam prout habet inseparabilem quantitatem, et per illam extensionem, et molem corpoream vocari potest corpus. Sic enim inter